

Memòries del Programa de XARXES-I³CE de qualitat,
innovació i investigació en docència universitària.
Convocatòria 2018-19

Memorias del Programa de REDES-I³CE de calidad,
innovación e investigación en docencia universitaria.
Convocatoria 2018-19

Rosabel Roig-Vila (Coord.)

Jordi M. Antolí Martínez, Asunción Lledó
Carreres, Neus Pellín Buades (Eds.)

Memòries del Programa de Xarxes-I3CE
de qualitat, innovació i investigació en
docència universitària.
Convocatòria 2018-19

*Memorias del Programa de Redes-I3CE
de calidad, innovación e investigación
en docencia universitaria.
Convocatoria 2018-19*

Rosabel Roig-Vila (Coord.), Jordi M. Antolí Martínez, Asunción
Lledó Carreres, Neus Pellín Buades (Eds.)

Memòries de les xarxes d'investigació en docència universitària pertanyent al Programa Xarxes-I3CE d'Investigació en docència universitària del curs 2018-19 / *Memorias de las redes de investigación en docencia universitatira que pertenece al Programa Redes -I3CE de investigación en docencia universitaria del curso 2018-19*

Organització: Institut de Ciències de l'Educació (Vicerectorat de Qualitat i Innovació Educativa) de la Universitat d'Alacant/ *Organización: Instituto de Ciencias de la Educación (Vicerrectorado de Calidad e Innovación Educativa) de la Universidad de Alicante*

Edició / *Edición*: Rosabel Roig-Vila (Coord.), Jordi M. Antolí Martínez, Asunción Lledó Carreres, Neus Pellín Buades (Eds.)

Comité tècnic / *Comité técnico*: Neus Pellín Buades

Revisió i maquetació: ICE de la Universitat d'Alacant/ *Revisión y maquetación*: ICE de la Universidad de Alicante

Primera edició: / *Primera edición*: Novembre 2019

© De l'edició/ *De la edición*: Rosabel Roig-Vila , Jordi M. Antolí Martínez, Asunción Lledó Carreres & Neus Pellín Buades.

© Del text: les autores i autors / *Del texto: las autoras y autores*

© D'aquesta edició: Institut de Ciències de l'Educació (ICE) de la Universitat d'Alacant / *De esta edición: Instituto de Ciencias de la Educación (ICE) de la Universidad de Alicante*

ice@ua.es

ISBN: 978-84-09-15746-4

Qualsevol forma de reproducció, distribució, comunicació pública o transformació d'aquesta obra només pot ser realitzada amb l'autorització dels seus titulars, llevat de les excepcions previstes per la llei. Adreceu-vos a CEDRO (Centro Español de Derechos Reprográficos, www.cedro.org) si necessiteu fotocopiar o escanejar algun fragment d'aquesta obra. / *Cualquier forma de reproducción, distribución, comunicación pública o transformación de esta obra sólo puede ser realizada con la autorización de sus titulares, salvo excepción prevista por la ley. Diríjase a CEDRO (Centro Español de Derechos Reprográficos, www.cedro.org) si necesita fotocopiar o escanear algún fragmento de esta obra.*

Producció: Institut de Ciències de l'Educació (ICE) de la Universitat d'Alacant / *Producción: Instituto de Ciencias de la Educación (ICE) de la Universidad de Alicante*

EDITORIAL: Les opinions i continguts dels resums publicats en aquesta obra són de responsabilitat exclusiva dels autors. / *Las opiniones y contenidos de los resúmenes publicados en esta obra son de responsabilidad exclusiva de los autores.*

87. El cànon escolar del còmic i de l'àlbum il·lustrat com a eina didàctica per als Graus d'Educació Infantil, Primària i Màster de Secundària

E. Baile López¹; N. Contreras de la Llave²; J. P. Gallo León³; F. J. Ortiz Hernández²; D. Pérez Martín⁴; M. P. Pomares Puig²; V. M. Sanchis Amat²; R. Serna Rodrigo²; G. Soler Quílez²

ebaile@ua.es; natalia.contreras@ua.es; jpablo.gallo@ua.es; fjortiz@ua.es;
danielperezma@gmail.com; pilar.pomares@ua.es; victor.sanchis@ua.es; rocio.sr@ua.es;
guillermo.soler@ua.es

Departament de Filologia Catalana¹

Departamento de Innovación y Formación Didáctica²

Biblioteca de la Facultat d'Educació (PAS)³

Grau d'Educació Primària (alumne)⁴

Universitat d'Alacant

RESUM (ABSTRACT)

Davant el desinterés lector generalitzat entre l'alumnat, a la qual cosa cal afegir les dificultats pel que fa a la interpretació crítica dels textos, en aquesta xarxa hem volgut implementar una experiència basada en el concepte de club de lectura com a eina per a tractar de regirar aquesta situació a partir, fonamentalment, de dos factors: d'una banda, la tria de còmics per a comprovar si una major varietat multimodal serveix com a eix motivador; d'una altra, el vessant socialitzador per a reforçar l'intercanvi d'idees. En aquest marc, òbviament, el docent hi juga un paper fonamental com a mediador, per la qual cosa hi hem pretés que l'experiència esdevinguera una plataforma per a l'establiment de criteris de conformació d'un cànon didàctic del còmic.

Paraules clau: club de lectura, foment lector, Premi Nacional del Còmic, cànon didàctic, còmic

1. INTRODUCCIÓ

L'escàs interès per la lectura així com les mancances de comprensió lectora (Cerrillo *et al.*, 2002) entre l'alumnat actual suposa un focus de preocupació notable per als docents. Per això, aprofitant el marc de diverses assignatures dels Graus d'Infantil i Primària, es proposà durant aquest curs 2018-2019 la creació d'un club de lectura (Carreño, 2012) a partir dels còmics guardonats amb el Premi Nacional del Còmic.

Quant a la tria d'aquest tipus de lectura, n'assenyalem els motius següents: a) defensem que el còmic, en tant que mitjà en el qual es desenvolupa una narració que integra,

prototípicament, imatges i textos, i amb un codi propi que l'individualitza i que, per tant, requereix un procés lector interdisciplinar (Groensteen, 2006), pot esdevenir un instrument que susciti l'atenció de l'alumnat i que, alhora, vaja més enllà de les propostes tradicionals de lectura literària (que no es rebutgen sinó que són complementades sota un marc multimodal segons Kress & Van Leeuwen, 2001); b) aquests còmics són considerats com a clàssics moderns del moviment de la *novel·la gràfica*, una etiqueta sota la qual el mitjà del còmic està consolidant-se en el panorama cultural (García, 2010); c) els ítems escollits presenten un model narratiu força adient per a treballar l'*educació literària* (Pizzino, 2016).

Pel que fa la conformació d'un club de lectura i què aporta, pensem que: a) el gaudi i la comprensió d'una lectura depenen, en bona mesura, no estrictament del text en si sinó de la manera com hi accedim (C. S. Lewis, 2000); b) valorem que el concepte socialitzador de la *coducció* (Chambers, 2017) que en deriva, dins del qual s'integra la idea del *lector-contagiador*, pot ser altament productiu.

Finalment, cal assenyalar que el còmic és un mitjà artístic encara no ben bé assimilat per l'àmbit acadèmic, i és per això que la tria de lectures que servisquen per a la implementació docent desitjada manca sovint de referents amb la conseqüència que els títols escollits no solen ser adients. En aquest sentit, la conformació d'un cànon didàctic d'obres que guie els docents es constitueix com una eina amb gran potencial, com se sol assenyalar en camps acadèmics més consolidats (Cerrillo, 2012). Considerem, en definitiva, que l'experiència socialitzadora d'un club de lectura és un bon punt de partida per a establir un paradigma de criteris de conformació d'un corpus escolar.

2. OBJECTIUS

Els objectius es concreten a: 1. estimular el gust per la lectura atenent a ítems complementaris als literaris tradicionals; 2. desenvolupar les capacitats crítiques vinculades a l'*educació literària* mitjançant els aspectes fronterers entre la narració literària i la de caràcter interdisciplinar del còmic; 3. valorar positivament el debat d'idees; 4. treballar la lectura multimodal ateses les unitats iconicoverbals del còmic; 5. reforçar la competència comunicativa gràcies el llenguatge híbrid del còmic; 6. establir uns criteris de tria d'obres per a conformar un cànon didàctic del còmic.

3. MÈTODE

3.1. Descripció del context i dels participants

L'experiència educativa fou vehiculada a través de l'alumnat presencial de les assignatures: *Llengua Catalana I per a l'Educació Infantil* (17105), *Llengua Catalana I per a l'Educació Primària* (17513), *Didáctica de la lectura y de la escritura* (17530), *Investigación sobre el desarrollo de la competencia lectoliteraria* (11973) i *La formación del lector literario en la Educación Secundaria obligatoria y el Bachillerato* (12057).

3.2. Instrument utilitzat per a avaluar l'experiència educativa

L'alumnat de les assignatures suara assenyalades, després que concloueren les sessions dedicades al club de lectura, respongué voluntàriament a aquest qüestionari mitjançant un formulari en Google Drive: 1. Penses que la lectura d'un còmic ha sigut una experiència enriquidora i diferent d'altres lectures?; 2. Tant si has respost *SÍ* o *NO* en la pregunta 1, explica ara per què; 3. Quina idea prèvia tenies dels còmics quant a les temàtiques?; 4. Sobre quines altres temàtiques t'agradaria llegir?; 5. Penses que el club de lectura ha sigut una experiència positiva?; 6. Si has respost *SÍ* en la pregunta 5, raona la resposta; 7. Si has respost *No* en la pregunta 5, raona la resposta; 8. Penses que analitzar elements com les intertextualitats o els paratextos ajuda a millorar la interpretació d'una lectura?; 9. Raona la resposta a la pregunta 8; 10. Repetiries l'experiència?

3.3. Descripció de l'experiència

Respecte als mecanismes de funcionament del club, n'apuntem els trets principals: a) atesa la quantitat d'alumnat a la Facultat d'Educació de la Universitat d'Alacant, es crearen grups entre 3 i 4 alumnes amb la condició que cada u triara un ítem de lectura diferent; b) cada 15 dies hi havia una sessió d'1h a classe per a analitzar aspectes diversos per als quals el docent-mediador oferia algunes pistes prèvies: sessió 1: caracterització general de l'ítem i elements del llenguatge icònic del còmic (prèviament a una primera lectura); sessions 2 i 3: consideracions sobre components vinculables amb l'*educació literària*; sessió 4: aprofundiment en el llenguatge del còmic (amb la perspectiva d'una segona lectura completa); sessió 5: conclusions sobre l'experiència i perspectives futures; c) cada 15 dies, però amb setmanes alternants a les que tenien lloc a l'aula, reunió de cada grup d'acord amb la mateixa estructura descrita suara a manera de preparació.

4. RESULTATS

D'acord amb la numeració de les preguntes de l'enquesta indicades en 3.2.:

1. Sí: 75% No: 15 % Indiferent: 10%

2. La majoria de l'alumnat (77%) indica que la combinació d'imatge i text resulta més productiva per a la interpretació dels continguts. En la part negativa, una sèrie de comentaris (38%) focalitzen sobre l'escassa importància que es concedeix a l'aprenentatge de la lectura d'imatges, ja que es confon el fet d'estar sotmesos constantment a estímuls visuals amb la capacitat de descodificar-los quan s'integren en un artefacte cultural.

3. La percepció general de l'alumnat és que perceben que el còmic és, essencialment, de temàtica infantil i no per a adults (67%).

4. Hi destaquen les 2 temàtiques següents: còmic per a treballar valors amb xiquets (79%) i feminisme (38%).

5. Sí: 71% No: 12% Indiferent: 17%

6. La resposta que més hi destaca (56%) remarca la seguretat que ofereix la mediació del docent com a persona experimentada en la lectura perquè ajude a resoldre els dubtes a mesura que apareixen i no a posteriori o, encara pitjor, focalitzant soles en aspectes teòrics.

7. Per contrast amb la visió socialitzadora, cal parar atenció al fet que una certa quantitat d'enquestats (36%) apunta que el plaer per la lectura, l'obtenen en bona mesura de considerar-la com una activitat individual i intransferible.

8. Sí: 81% No: 14% Indiferent: 5%

9. La resposta més habitual (60%) és que la comprensió de l'ítem esdevé més profunda i completa.

10. Sí: 80 No: 6% Indiferent: 14%

5. CONCLUSIONS

A partir dels resultats indicats, constatem que: a) l'alumnat se sent més motivat pel fet de treballar amb una lectura diferent; b) la lectura compartida amb un mediador contribueix a augmentar la seguretat en la interpretació del que es llig; c) l'anàlisi comparativa de les iteracions narratives que ofereixen la literatura i el còmic permeten meditar sobre les tangencialitats entre ambdós; d) l'atenció a un mitjà híbrid com ara el còmic potencia la multimodalitat; e) els trets interdisciplinars del llenguatge prototípic del còmic permeten a l'alumnat atènyer un repertori d'eines comunicatives més variat; f) l'experiència

ens permet establir una sèrie (ací, simplificada) de criteris per a conformar un cànon didàctic, els quals remetent a factors de caire qualitatiu (s'ha de prendre en compte l'estatus crític), pragmàtics (s'ha d'atendre a l'adequació als interessos i les capacitats de l'alumnat, així com als aspectes ideològics), lingüísticoliteraris (s'ha d'observar l'enfocaments interdisciplinar) i iconogràfics (s'ha d'examinar el desplegament de la denominada *solidaritat icònica*).

6. TASQUES DESENVOLUPADES EN LA XARXA

PARTICIPANT DE LA XARXA	TASQUES QUE DESENVOLUPA
1. Baile López, Eduard	Coordinador de la xarxa i docent-mediador del club de lectura en les assignatures 17105 i 17513
2. Contreras de la Llave, Natalia	Col·laboració en el disseny de l'experiència
3. Gallo León, José Pablo	Assessorament en el disseny de l'experiència
4. Ortiz Hernández, Francisco Javier	Docent-mediador del club de lectura en les assignatures 11973 i 12057
5. Sanchis Amat, Víctor Manuel	Docent-mediador del club de lectura en l'assignatura 17530
6. Serna Rodrigo, Rocío	Docent-mediadora del club de lectura en l'assignatura 17530
7. Soler Quílez, Guillermo	Docent-mediador del club de lectura en l'assignatura 17530
8. Pérez Martín, Daniel	Col·laboració en el disseny de l'experiència
9. Pomares Puig, María Pilar	Assessorament en el disseny de l'experiència

7. REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

Carreño, Ó. (2012). *Clubes de lectura*. Barcelona: UOC.

Cerrillo, P. *et al* (2002). *Libros, lectores y mediadores: la formación de los hábitos lectores como proceso de aprendizaje*. Conca: Ediciones de la Universidad de Castilla-La Mancha.

Cerrillo, P. (2012). Educación literaria y canon escolar de lecturas. *Boletín Leer.es*, 73, 1-17.

Chambers, A. (2017). *Dime. Los niños, la lectura y la conversación*. Madrid: Fondo de Cultura Económica.

García, S. (2010). *La novela gráfica*. Bilbao: Astiberri.

Groensteen, T. (2006). *Un objet culturel non identifié*. Madrid: Fragua.

Kress, G. & Van Leeuwen, T. (2001). *Multimodal Discourse. The Modes and Media of Contemporary Communication*. Londres: Arnold.

Lewis, C. S. (2000). *La experiencia de leer*. Barcelona: Alba Editorial.

Pizzino, C. (2016). *Arresting Development. Comics at the Boundaries of Literature*. Austin (Texas): University of Texas Press.

8. REFERÈNCIA BIBLIOGRÀFICA DE LA PUBLICACIÓ CIENTÍFICA DE MEMBRES DE LA XARXA PUBLICADA O EN PREMSA QUE COMPLEMENTA AQUESTA MEMÒRIA

Baile-López, E. (2019). Una propuesta inicial de canon para analizar la literatura desde el cómic. En: V. M. Sanchis Amat, L. Palomo Alepuz & A. Andúgar Soto (Eds). *Además de la palabra. Aproximaciones interdisciplinares a los estudios literarios* (pp. 235-246). Alacant: Biblioteca Virtual Miguel de Cervantes.

Baile-López, E. & Rovira-Collado, J. (2019). *Monogràfic “Còmic y educación”* (Coords). *Tebeosfera*, 10(3). En: https://www.tebeosfera.com/documentos/editorial_para_tebeosfera_tercera_epoca_10.html